

Aile, Sosyalleşme ve Önleme Boyutuyla

Ömer Miraç Yaman,
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Hizmetler Bölümü
Abdullah Sabit Tuna,
Kırkırelili Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bölümü
Türkiye'de Gençlik ve Madde Bağımlılığı
Literatürü: 1980 Sonrası Yapılan
Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme

Cüneyt Evren,
Bakırköy Ruh ve Sinir
Hastahkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi,
Alkol Madde Araştırma, Tedavi ve Eğitim Merkezi
**Bağımlı Genç Kimdir: Madde Bağımlısı
Genç Profili Üzerine Detaylı Bir Analiz**

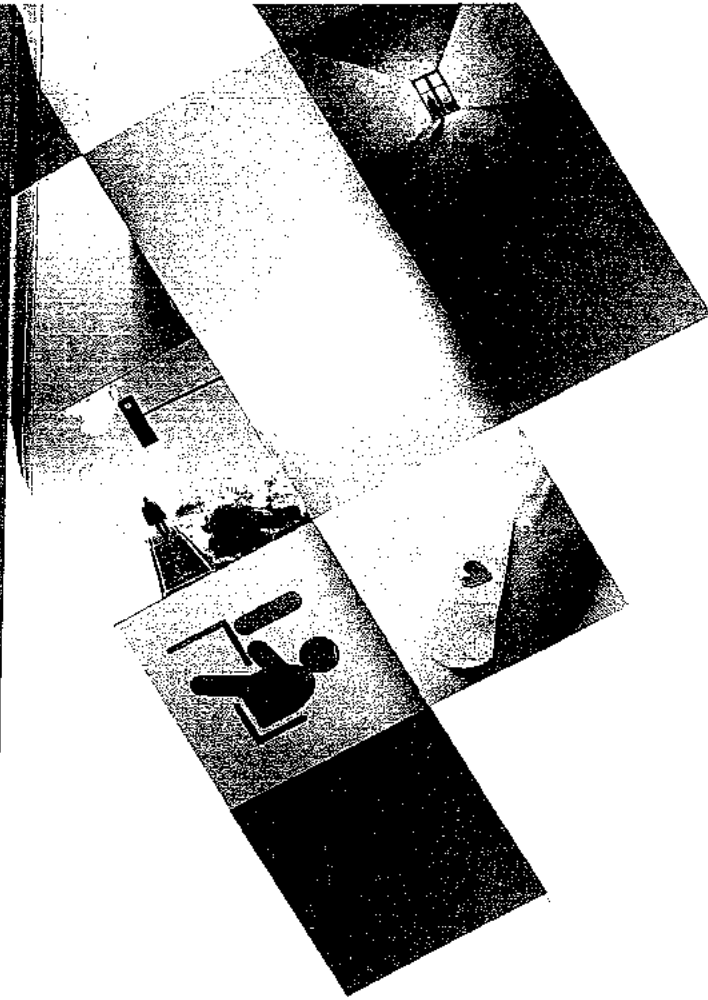
İtir Tarı Cömert,
Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Psikoloji Bölümü
**Bağımlılıkla Mücadele Sosyal Boyut:
Aile, Akran İlişkileri ve Toplum Desteği**

Mehmet Dinç,
Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Psikoloji Bölümü
Teknoloji Bağımlılığı ve Gençlik

GENÇLİK ve BAĞIMLILIK

Aile, Sosyalleşme ve Önleme Boyutuyla GENÇLİK ve BAĞIMLILIK

GENÇLİK ve BAĞIMLILIK

GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI
ADINA SAHİBİ | Owner

EDİTÖRLER | Editors

YAYIN TÜRÜ | Publication Type

BASKI | Print

YÖNETİM YERİ | Place of Directors

EĞİTİM, KÜLTÜR VE ARAŞTIRMA
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Abdullah Sabit Tuna
Ömer Miraç Yaman

Kitap

SEMİH OFSET

Büyük Sanayi 1. cadde 627. sokak
No: 26 İskitler/Altındağ
Tel: 0312 341 4075
Fax: 0312 341 9898
info@semihofset.com.tr
www.semihofset.com.tr

Gençlik ve Spor Bakanlığı
Eğitim, Kültür ve Araştırma Gn. Md.
Örnek Mahallesi Oruç Reis Caddesi No:13
Altındağ / Ankara
Tel: 90 312 596 67 00
Faks: 90 312 596 67 99

ISBN: 978-605-4858-18-7

Yayın No: 96

Sevgili Gençler;

Küreselleşen dünyada yaşanan toplumsal değişimin etkileri hayatımızın her alanında hisedilmektedir. Son yıllarda bağımlılık, gönüllülük, kent, göç ve iletişim başlıkları altında yapılan çalışmaların gençlikle ilişkisini gösteren araştırmaların sayısı artış göstermektedir.

Bakanlığımız tarafında sizlere sunulan ve gençlik hakkında akademik araştırma içeren; "Gençlik ve Bağımlılık", "Gençlik ve Gönüllülük", "Gençlik, İletişim ve Sosyal Medya" ile "Gençlik, Kent ve Göç" adlı eserlerde bilgi birikiminizi arttırmanız, toplumsal değişim ve dönüşümler bağlamında yeni fikirler ve öneriler geliştirmeniz hedeflenmiştir.

Keyifli okumalar...

Gençlik ve Spor Bakanlığı

İÇİNDEKİLER

11

**Ömer Mirac Yaman-
Abdullah Sabit Tuna**
Türkiye'de Gençlik ve
Madde Bağımlılığı
Literatürü: 1980 Sonrası
Yapılan Lisansüstü
Tezler Üzerine
Bir İnceleme

93

İtir Tari Cömert
Bağımlılıkla Mücadelede
Sosyal Boyut: Aile, Akran
İlişkileri ve Toplum Desteği

60

Cüneyt Evren
Bağımlı Genç Kimdir:
Madde Bağımlısı
Genç Profili Üzerine
Detaylı Bir Analiz

118

Mehmet Dinc
Teknoloji Bağımlılığı ve
Gençlik

Önsöz

Bağımlılık kavramı, kişinin çeşitli sebeplerle kullanmaya başladığı bir maddeye karşı duyduğu kontrol edilemez tüketme isteği olarak tanımlanmaktadır. Kavram, aynı zamanda bir davranışa ve alışkanlığa ya da bir insana olan aşırı düşkünlük durumu için de kullanılmaktadır. Bununla birlikte bağımlılık kavramı daha çok madde bağımlılığı için kullanılmaktadır. Madde bağımlılığı, kullanılan maddenin birçok kez bırakma denemesine rağmen bırakılamaması, kullanım sürecinde vücudun tolerans geliştirmesiyle maddenin dozunun giderek artırılması, kullanıma ara verme denendiğinde ağır yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, bırakma isteğine rağmen bırakmakta zorlanılması, ileri aşamada günlük hayatın tamamını etkilemesi süreçlerini kapsamaktadır. İlk olarak; özenti, merak giderme, sosyal çevre yönlendirilmesi, farklılık arayışı, problemlili ruh hali gibi çeşitli nedenlerle başlayan madde kullanımı; sosyal kullanım, kötüye kullanım aşamalarından sonra bağımlılığın fiilen ortaya çıkmasıyla ilerlemektedir. Madde kullanımı etkisi sadece kullanıcıyla sınırlı kalmamakta en yakın çevreden başlayarak toplumu etkilemektedir. Dolayısıyla madde bağımlılığı en temelde, sadece bağımlı olan kişiyi değil, kendisi ile birlikte ailesini, akran ilişkilerini ve sosyal çevresini de doğrudan etkilemektedir.

Madde bağımlılığının ortaya çıkmasında birçok neden söz konusudur. Bağımlılığın düşük sosyo-ekonomik koşullardan ve zayıf kişilik özelliklerinden kaynaklandığı yaklaşımı bağımlılık resminin sadece bir kısmını gösteren, eksik bir yaklaşımdır. Sosyo-ekonomik koşulların düşük olması bağımlılığa götüren süreçleri tetikleyici etki göstermekle birlikte, bu koşulların iyi olduğu ailelerde de bağımlı kişilerin bulunması, bağımlılık olgusunun farklı boyutlarıyla ele alınmasını gerektirmektedir. Yapılan çalışmalar, bağımlılık alt yapısını oluşturan tek bir kişilik tipi ya da sosyo-ekonomik koşul olmadığını çeşitli kişilik tiplerinin ve sosyo-ekonomik koşulların bağımlılık alt yapısına elverişli olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte genel hatlarıyla bağımlılığı oluşturan faktörlerden ve bir bağımlı profiline söz etmek mümkündür.

Endüstriyel gelişme ile birlikte değişen hayat şartları, aile ve akrabalık bağlarının zayıflaması, toplumsal alanda yaşanan ay-

rışmalar ve kimlik çatışmaları, geleneksel kültürün içinde şekillenen değerlerin yitimi, eğitim ve istihdam kaynaklı sorunlar, sağlıksız ve sorunlu bir sosyal zemin oluşturmaktadır. Sosyal zeminde yaşanan bu değişimin etkileri ise en çok toplumun genç nüfusunda görülmektedir.

Gençlik dönemi bir gelişim ve çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde genç, sorunlu ve sağlıksız davranışlar geliştirme riski ile karşı karşıyadır. Bu davranışlar sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı, şiddet eğilimi, kontrolsüz- dürtüsel davranışlar, riskli cinsellik, marjinalleşme, sosyal dışlanma, kimlik bunalımı ve değer yitimi olarak özetlenebilir. Sağlıksız bir yetiştirme ve eğitim süreci gençte bu davranışların ortaya çıkmasındaki nedenlerin başında gelmektedir. Genç, aile ve okul ortamında alması gereken temel değerleri alamadığında, yaşadığı topluma uyum sağlamasına vesile olacak bir kişilik ve aidiyet duygusu edinemediğinde, sorunlu ilişkiler ve davranışlar tabii sonuçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pedagog Sarp Bengü, insanî değerlerin önemsizleştiği; ailevi, geleneksel, dinî, meslekî, cinsellikle ilgili değerlerin kısacası, kişiliğin belkemiği olacak ana yapının bozulduğu bir ortamda ve zorlukları yenmenin ve mücadelenin öğretilmediği, aşırı korumacı ve "başarı" endeksli bir eğitim sisteminde; hazır tüketen, bağımsızlık sistemi güçsüz, zayıf kişilikli çocuklar yetişeceğini belirtmektedir. Bu durumda toplumun bireyleri için bağımlılıktan başka çözüm yoktur. Kişinin sağlıklı bir yetiştirme dönemi ve eğitimle birlikte bir işe, aileye, eşe, insani değerlere ve sağlıklı bir kültüre bağlılık duyması bağımlılık davranışını engelleyecek önemli bir panzehirdir.

Bağımlılıkların bir diğer özelliği, bir bağımlılığın bir diğer bağımlılığı tetikleme gücüdür. Bağımlılık davranışı gösteren gençler genelde sadece bir maddeye ya da davranışa bağımlılık geliştirmemekte, bununla birlikte yakın ya da uzak farklı maddeye ya da davranışa karşı bağımlılık geliştirebilmektedir. Burada meselenin maddenin ya da davranışın kendisinden ziyade bağımlılığa götüren alt yapı olduğu açıktır. Kişi hazlarını ve bedenini yanlış konumlandığında birçok şeye karşı bağımlılık geliştirebilmektedir. Birçok alkol ya da uyuşturucu bağımlılarının çoğunlukla sigara bağımlısı da olması buna örnek olarak

verilebilir. Yine uyuşturucu madde bağımlılarının bir kısmında görülen cinsel bağımlılık davranışı da kişinin bedeni ile kurduğu bu sağlıklı ilişkiden kaynaklanmaktadır.

Bağımlılık davranışlarının büyük bir kısmının gençlik döneminde ortaya çıktığı ve kişinin hayatının geri kalanında kalıcı etkilere sebep olduğu göz önüne alındığında, gençlik dönemi ve bağımlılık üzerine yapılacak çalışmaların önemi ortaya çıkacaktır. Elinizdeki bu eser, gençlik ve bağımlılık konusunu farklı yönleriyle ele almayı, meselenin hem teorik hem de saha tecrübesi yönünü bir arada sunmayı amaçlamaktadır.

Dört ana bölümden oluşan bu çalışma, ilk olarak gençlik ve madde bağımlılığı literatürünün ele alındığı bir değerlendirme yazısı ile başlamaktadır. Yaman ve Tuna tarafından hazırlanan çalışma, Türkiye'de 1980 sonrası gençlik ve madde bağımlılığı ekseninde yürütülen lisansüstü tezleri ele almaktadır. Gençlik kavramında ve dönemlendirilmesindeki farklı yaklaşımları ele alarak başlayan çalışma, daha sonra konularına ve türlerine göre günümüze kadar yapılan lisansüstü çalışmaları incelemekte, yapılan bu çalışmaların konu, tür ve çalışma yoğunluklarına ait eğilim grafiğine yer vermektedir. Çalışmanın sonunda yer alan bibliyografya ile, gençlik ve madde bağımlılığı alanında çalışacak olan uzman ve akademisyenlere önemli bir veri seti sunmaktadır.

İkinci bölüm Türkiye'de madde bağımlılığı literatürüne birçok eser kazandırmış Cüneyt Evren tarafından kaleme alınmıştır. Evren; gençlerin bağımlılık süreçlerine etki eden aile ve akran ilişkisi, çocukluk çağı travmaları, bireysel ve genetik özellikler, dürtüsellik ve yenilik arayışı gibi konuları ele almakta, araştırma verileri ve klinik tecrübelerine dayanarak bağımlı genç profiline dair geniş bir analiz ortaya koymaktadır.

İtir Tarı tarafından kaleme alınan üçüncü bölümde madde bağımlılığı ile mücadele konusunu ele alınmaktadır. Bu bağlamda madde bağımlılığı ile etkin mücadele edebilme adına; aile, akran ilişkileri ve toplum desteğinin gençlerin bağımlılıklardan kurtulması sürecindeki etkisine değinilmekte, bir takım somut tekliflere yer verilmektedir.

Dördüncü ve son bölümde önceki bölümlerden farklı olarak toplumun bütün kesimlerini yakından ilgilendiren teknoloji bağımlılığı konusu ele alınmaktadır. Dinç, çalışmasında gençlerin teknoloji ile kurdukları ilişkiyi incelemekte, sağlıklı bir teknoloji kullanımı için gençlere ve ailelere düşen görevlere değinmektedir. Teknoloji kullanım yöntemlerini amaçlarına göre ayıran Dinç, gençleri bağımlılığa götüren risk faktörlerini ele almaktadır. Çalışmasının sonunda var olan risklerin en aza indirilmesi ve gençlerin teknoloji ile doğru ve sağlıklı ilişki kurmaları için tavsiyelerde bulunmaktadır.

Bu çalışmanın, bağımlılıkların azaldığı daha sağlıklı bir gençlik ve toplum için, alanyazına katkı sağlamasını umuyoruz.

Ömer Miraç Yaman-Abdullah Sabit Tuna

Katkıda Bulunanlar

Doç. Dr. Cüneyt Evren

Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Alkol Madde Araştırma, Tedavi ve Eğitim Merkezi (AMATEM) İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi'ni 1991'de bitirdi. Psikiyatri uzmanlık eğitimini Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde 1996'da tamamladı. Aynı yıl Alkol Madde Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi'nde (AMATEM) başasistan olarak çalışmaya başladı. 2006 yılında doçent oldu. Çoğu alkol ve madde bağımlılığı alanında olmak üzere 200 kadar ulusal ve uluslararası bilimsel yayını, kitabı ve kitap bölümleri bulunmaktadır. Yine birçok ulusal ve uluslararası derginin danışma kurulunda yer almaktadır. Hâlen AMATEM kliniğinin sorumluluğunu, Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi editörlüğünü, Bakırköy Araştırma ve İleri Eğitim Merkezi (BARİLEM) başkanlığını ve Türkiye Psikiyatri Derneği Bilimsel Toplantı Düzenleme Kurulu üyeliğini yürütmektedir.

Yrd. Doç. Dr. İtir Tari Cömert (Dr. Psikolojik Danışman)

1979 yılında İstanbul'da doğmuştur. 2002 yılında İstanbul Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünde lisans eğitimini tamamladıktan sonra 2004 yılında İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalında Adli Psikoloji Yüksek lisans programını, 2007 yılında İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalında Doktora programını tamamlamıştır. Yüksek lisans tez konusu "İstanbul İlinde Yaşayan Uçucu Madde Kullanan Sokak Çocuklarının İntiharları"; doktora tezi ise "18-28 Yaş Arası Üniversite Öğrencilerinin Madde Kullanımları ve Bilgisayar Kullanımlarının İlişkilendirilmesi"dir. 2002-2008 yılları arasında Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneğinde risk altındaki çocuklar ile ilgili alan deneyimi bulunmaktadır. Çeşitli ulusal ve uluslararası projelerde görevler almıştır. 2012 yılından itibaren Hasan Kalyoncu Üniversitesi Psikoloji bölümünde öğretim üyesidir. Aile

ve evlilik terapileri eğitimi ve süpervizyonunu tamamlamıştır. Psikodrama co terapistik eğitimini tamamlamış ve grup yönetmiştir.

Çalışma alanları; Madde Bağımlılığı, İnternet bağımlılığı, Bilişsel Davranışçı Terapi Teknikleri, Gelişim Psikolojisi, Aile Terapisi, Adli Psikoloji, Psikodramadır. Bu alanlarda yazılmış ulusal ve uluslararası dergilerde basılmış makaleleri ve ulusal ve uluslararası toplantılarda yapmış olduğu sunumlar bulunmaktadır. Türkiye Yeşilay Cemiyeti Bilim Kurulu üyesidir.

Mehmet Dinç-Uzman Psikolojik Danışman/Öğretim Görevlisi

İstanbul'da doğan Mehmet DİNÇ, lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünde, eğitim alanındaki yüksek lisansını RMIT Üniversitesi'nde, klinik psikoloji alanındaki yüksek lisansını Okan Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Doktora çalışmalarına halen Marmara Üniversitesi'nde devam etmektedir. Geçmişte Psikolojik Danışmanlar Platformu ve Avustralya Türk Enstitüsü Başkanlığı görevlerinde bulunmuş, "Okula Geç Kalma" isimli bir Avrupa Birliği projesinin ve TRT1 ve TRT 2'de yayınlanan "İnsanlık Hâli" programının danışmanlığını yapmış, 1. ve 2. Uluslararası Teknoloji Bağımlılığı Kongresi ve 1.Uluslararası Yaşlanma Sanatı Kongresi'nin Bilimsel Danışma ve Düzenleme Kurulunda bulunmuştur. Halen Hasan Kalyoncu Üniversitesi Psikoloji bölümünde ders vermekte olan Dinç aynı zamanda Kültür Toplum ve Aile Derneği Yönetim Kurulu üyesi, RMIT Üniversitesi Mezunları Birliği Türkiye Temsilcisi ve Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi Danışma Kurulu üyesidir. İnternet Bağımlılığı ve Prof.Dr. Kemal Sayar ile birlikte yazdıkları Psikolojiye Giriş adında iki kitabı Dünü ve Bugünüyle Psikolojik Danışmanlık; "Çocukların Fiziksel İstismarı ve Kendimizle İletişim" başlıklı üç kitap bölümü vardır. Dr. Lynnel Hoare danışmanlığında yaptığı Avustralya'da doğan "Türk Gençlerinin Kültür" algısı başlıklı çalışması New Symposium Dergisi'nde, Dr. David Hodges danışmanlığında yaptığı "Globalizasyon Ulusal Eğitim Sistemlerini Nasıl Şekillendiriyor: Güney Kore Örneği" başlıklı çalışması Yalova Üniversitesi Sosyal

Bilimler Dergisi'nde, Aaron Temkin Beck: "Eleştirel Düşüncenin Peşinden Yaratıcı Bir Psikoterapi Kuramına" başlıklı çalışması Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi'nde yayınlanmıştır.

Doç. Dr. Ömer Miraç Yaman

Ömer Miraç YAMAN İstanbul'da doğdu. 1999 yılında Yunus Emre Süper Lisesi'nden mezun oldu. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde 2003 yılında, Yüksek Lisans eğitimini ise Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde 2007 yılında tamamladı. Sakarya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Doktora eğitimine 2008 yılında başladı ve 2012 yılında tamamladı. 2009 ila 2014 yılları arasında Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde Öğretim Üyesi olarak görev yapan Yaman, hâlen İstanbul Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde öğretim üyeliği görevine devam etmektedir. 2010 yılında "Türkiye Gençlik Çalışmaları Bibliyografyası 1923-2010" ve 2013 yılında "Apaçi Gençlik: Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri İstanbul'da 'Apaçi' Alt kültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma" adlı çalışmaları yayınlanmış olan Yaman'ın; Gençlik, Madde Bağımlılığı, Göç, Kentleşme, Aile, Alt kültür, Sosyal Hizmet Uygulamaları konularında makaleleri ve kitapları bulunmaktadır.

Abdullah Sabit Tuna

1985 yılında Konya'da doğdu. Lisans eğitimini Beykent Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 2008 yılında, yüksek lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 2011 yılında tamamladı. Doktora çalışmalarına İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü ve Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde devam etmektedir. Kırklareli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırma görevlisi olan Tuna, gençlik politikaları, riskli davranışlar ve madde bağımlılığı alanlarında çalışmalar yapmaktadır.

Türkiye'de Gençlik ve Madde Bağımlılığı Literatürü: 1980 Sonrası Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme

Ömer Miraç Yaman¹ - Abdullah Sabit Tuna²

Türkiye'de ve dünyada tütün, alkol ve uyuşturucu madde kullanım oranları her geçen gün artmakta, bu maddelere başlama yaşı da gittikçe düşmektedir. Toplumların karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan biri olan madde kullanımı, fiziksel ve ruhsal olarak tüm insanlığı olumsuz yönde etkilemekte, bağımlılıkların ortaya çıkmasına ve kullanılan maddenin türüne göre bedenin ve beynin birçok işlevinde ciddi ve kalıcı zararlara sebep olmaktadır. Madde kullanımı sonucu ülkelerin sosyal ve ekonomik yapısı etkilenmekte; iş gücünde ve üretimde kayıplar yaşanmakta; tıbbî harcamalarda, suç oranlarında ve trafik kazalarında ciddi artışlar ortaya çıkmaktadır.

Endüstrileşme ve kentleşme temelli sorunlar, toplumsal alanda yaşanan aidiyet ve dayanışma duygusunun zayıflaması, ailelerin çözülmesi, kimlik çatışmaları, eğitim ve istihdam sorunları günümüz toplumlarında en çok gençleri etkilemektedir. Bu durum genç nüfusu, psikolojik problemler, sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı, şiddet eğilimi, marjinalleşme ve sosyal dışlanma gibi önemli risk faktörleri ile karşı karşıya getirmektedir. Yapılan birçok araştırmada riskli davranışların neredeyse tamamının deneyimlenmesinin 20'li yaşlara varmadan gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Bu durum gençlik dönemini ele alan çalışmaların önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

1 Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, omermirac@gmail.com

2 Araştırma Görevlisi-Doktora öğrencisi, Kırklareli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, asabittuna@yahoo.com